

From Protection to Re-Retributive in the Context of Criminal Responsibility of Children in the Belgian Legal System

Abbas Tadayyon

1. Assistant Professor of Law Faculty of Islamic Azad University, central Tehran branch. Azad University, Tehran, Iran.

Email: ab.tadayyon@iau.ac.ir

S.D.I.L.
The SD Institute of Law
Research & Study

انجمن محققین حقوق اسلامی ایران

انجمن محققین حقوق اسلامی ایران

Publisher:

Shahr-e- Danesh
Research And Study
Institute of Law

Article Type:

Original Research

DOI:

10.22034/JCLC.2024.418511.1912

Received:

28 September 2023

Accepted:

29 June 2024

Published:

5 September 2024

ABSTRACT

Responsibility always comes with commitment. In the realm of criminal law, the content of this obligation is to accept the effects and consequences of criminal acts, that is, to bear the punishment that is considered as responds for the reprehensible acts of the criminal; But simply by committing a crime, the burden of responsibility cannot be placed on the culprit's shoulders at once, but before that, one should be considered worthy of bearing this heavy burden. Jurists call the ability to accept the burden of guilt as "imputability" and have defined it as the subject's having the power of intelligence and discretion. Therefore, if the criminal does not have intelligence and free will, one will not be responsible for his actions. In accordance with this approach, in the Belgian legal system, the

Copyright & Creative Commons:

© The Author(s). 2021 Open Access. This article is licensed under a Creative Commons Attribution Non-Commercial License 4.0, which permits use, distribution and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited. To view a copy of this licence, visit <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>.

lack of criminal responsibility of children is accepted.

Accordingly, in this system, criminal maturity is set at 18 years. Under this age, children cannot be sentenced based on general rules. Legal developments in this country show that although the laws have had a protective tendency towards children, in recent years due to security considerations and more protection. From society, the punitive approach has been proposed in the field of responding to the behavior of children against the law. The trend towards restorative justice in response to the behavior of children violating the law and emphasizing more parental responsibilities is also among the emerging approaches that can be seen in the Belgian legal system.

Keywords: Child delinquency, Criminal maturity, Criminal responsibility, Criminal law, Belgian legal system.

Funding:

The author(s) received no financial support (funding, grants, and sponsorship) for the research, authorship, and/or publication of this article.

Author Contributions:

Abbas Tadayyon: Conceptualization, Methodology, Software, Validation, Formal analysis, Investigation, Resources, Data Curation, Writing - Original Draft, Writing - Review & Editing, Visualization, Supervision, Project administration.

Competing interests: The authors declare that they have no competing interests.

Citation:

Tadayyon, Abbas. "From Protection to Re-Retributive in the Context of Criminal Responsibility of Children in the Belgian Legal System" *Journal of Criminal Law and Criminology* 12, no. 23 (September 5, 2024), 359-380.

Extended Abstract

Responsibility always comes with commitment. In the realm of criminal law, the content of this obligation is to accept the effects and consequences of criminal acts, that is, to bear the punishment that is considered as punishment for the reprehensible acts of the criminal; But simply by committing a crime, the burden of responsibility cannot be placed on the culprit's shoulders at once, but before that, he should be considered worthy of bearing this heavy burden.

Jurists call the ability to accept the burden of guilt as "attributability" and have defined it as the subject's having the power of perception and discretion.

Therefore, if the criminal does not have evidence and is free, he will not be responsible for his actions.

In the realm of criminal law, committing any act and behavior that violates criminal law by a child brings him into the criminal realm, and as soon as the child enters this realm, the issue of children's criminal rights is raised because children, like adults, have rights in These are the fields and they should be dealt with according to their own rules and regulations.

The way of social reactions against children's delinquency, considering their special differential criminal policy, has always been followed with particular obsession in the domestic laws of countries and international documents, and the recommendation has always been that the adopted response should always be not only appropriate to the circumstances and severity of the crime, but it should also be in harmony with the conditions and needs of teenagers and the needs of society.

From the point of view of children's criminal law, any measures taken against children's delinquency must be taken with regard to children's vulnerability and the ultimate goal of these measures, which is the correction and education of delinquents.

It is for this reason that in the domestic laws of countries and especially in the light of international documents, depriving a child of the right to freedom is allowed only as a "last resort" and "in the shortest possible time" and it has always been emphasized that Punishment should be considered as a means of correction and care in order to revive the child and return him to the society.

Limiting the scope of the application of custodial punishment in the case of delinquent children is based on the idea that the risk of their victimization is reduced to the minimum possible and that there is no disruption in the way of their correction and education and their return to society.

This article is trying to investigate this issue in the Belgian legal system with a descriptive-analytical approach using library sources and survey tools. Investigations show that in the legal system of Belgium, in accordance with the mentioned approach, the presumption of non-criminal responsibility of children has been accepted. Accordingly, in this system, criminal maturity is set at 18 years.

Below this age, children cannot be sentenced according to general rules.

Legal developments in this country show that although the laws have a protectionist tendency towards children, in recent years, due to security considerations and greater protection of the community, a punitive approach has been proposed in the field of responding to the behavior of children against the law. The tendency towards restorative justice in response to children's law-breaking behaviors and emphasis on greater parental responsibilities are among the emerging approaches that can be seen in the Belgian legal system.

In this legal system, with a correct understanding of the concept of responsibility and the status of children, they are kept away from the general criminal system and resocialization measures are always adopted for them. In the reforms of recent years, this approach has been shown that although children are not criminally liable due to the decree of non-criminal liability, taking restorative measures aimed at compensating the victims and reducing their pain will not be incompatible with this decree.

Therefore, the lack of criminal responsibility of children should not mean their absolute irresponsibility.

Although the Belgian children's penal system has faced ups and downs in response to their illegal behavior, it is based on the issue that it should be differentiated between delinquent children and children with problems or in danger, and as a result, in response to the behaviors They also follow different patterns, there is a consensus.

In recent years, due to political and social considerations, the response to delinquent children has approached the realm of adults' responses, which brings to mind the security approach.

از حمایت گرایي تا بازسزادهي در گستره مسؤليت کيفري کودکان در نظام حقوقي بلژيک

عباس تدین

۱. استادیار، گروه جزا و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز، تهران، ایران
Email: ab.tadayyon@iau.ac.ir

چکیده:

مسئولیت همواره با التزام همراه است. در قلمرو حقوق کیفری، محتوای این التزام تقبل آثار و عواقب افعال مجرمانه است، یعنی تحمل مجازاتی که سزای افعال سرزنش‌آمیز بزهکار به شمار می‌آید؛ اما به‌صرف ارتکاب جرم نمی‌توان بار مسئولیت را یکباره بر دوش مقصر گذاشت، بلکه پیش از آن باید وی را سزاوار تحمل این بار سنگین دانست. حقوقدانان توانایی پذیرفتن بار تقصیر را «قابلیت انتساب» می‌نامند و آن را به برخورداری فاعل از قدرت ادراک و اختیار تعریف کرده‌اند؛ بنابراین اگر مجرم مدرک و مختار نباشد، مسئول اعمال خود نخواهد بود. در نظام حقوقی بلژیک نیز به تبعیت از این رویکرد، اماره عدم مسئولیت کیفری کودکان پذیرفته شده است؛ بر این اساس، در این نظام، بلوغ کیفری ۱۸ سال تعیین شده است. پایین‌تر از این سن، کودکان نمی‌توانند بر اساس قواعد عمومی به مجازات محکوم شوند. تحولات قانونی در این کشور نشان می‌دهد هرچند قوانین گرایش حمایت‌گرایانه‌ای نسبت به کودکان داشته‌اند؛ اما در سال‌های اخیر

کپی‌رایت و مجوز دسترسی آزاد:

کپی‌رایت مقاله در مجله پژوهش‌های حقوقی نزد نویسندگان (ها) حفظ می‌شود. کلیه مقالاتی که در مجله پژوهش‌های حقوقی منتشر می‌شوند با دسترسی آزاد هستند. مقالات تحت شرایط مجوز CC BY-NC 4.0 منتشر می‌شوند که اجازه استفاده، توزیع و تولید مثل در هر رسانه‌ای را می‌دهد، به شرط آنکه به مقاله استناد شود. جهت اطلاعات بیشتر می‌توانید به صفحه سیاست‌های دسترسی آزاد نشریه مراجعه کنید.

نوع مقاله:

پژوهشی

DOI:

10.22034/IJLC.2024.418511.1912

تاریخ دریافت:

۰۶ مهر ۱۴۰۲

تاریخ پذیرش:

۰۹ تیر ۱۴۰۳

تاریخ انتشار:

۱۵ شهریور ۱۴۰۳

بنا به ملاحظات امنیتی و حمایت بیشتر از اجتماع، رویکرد سزاگرایی در قلمرو پاسخ‌دهی به رفتارهای معارض قانون کودکان مطرح شده است. گرایش به عدالت ترمیمی در پاسخ به رفتارهای ناقض قانون کودکان و تأکید بر مسئولیت‌های بیشتر والدینی نیز در زمره رویکردهای نوظهوری است که در نظام حقوقی بلژیک دیده می‌شود.

کلیدواژه‌ها:

بزه‌کاری کودکان، بلوغ کیفری، مسئولیت کیفری، حقوق کیفری، نظام حقوقی بلژیک.

حامی مالی:

این مقاله هیچ حامی مالی ندارد.

مشارکت نویسندگان:

عباس تدین: مفهوم‌سازی، روش‌شناسی، اعتبار سنجی، تحلیل، تحقیق و بررسی، منابع، نظارت بر داده‌ها، نوشتن - پیش‌نویس اصلی، نوشتن - بررسی و ویرایش.

تعارض منافع:

بنابر اظهار نویسندگان این مقاله تعارض منافع ندارد.

استناددهی:

تدین، عباس. «از حمایت گرایی تا بازسزادهی در گستره مسئولیت کیفری کودکان در نظام حقوقی بلژیک». مجله پژوهش‌های حقوق جزا و جرم‌شناسی ۱۲، ش. ۲۳ (۱۵ شهریور، ۱۴۰۳)، ۳۵۹-۳۸۰.

مقدمه

بر مبنای مطالعات جرم‌شناختی، کودکان دارای ویژگی‌های خاصی هستند که اتخاذ رویکرد افتراقی در سیاست جنایی نظام‌های حقوقی نسبت به بزهکاری آنان را توجیه می‌نماید. کودکی به‌عنوان دوران گذر، از چنان اهمیتی برخوردار است که عملکرد نادرست و ناسنجیده در این فرایند می‌تواند این گذار را به جهت نامطلوب منحرف سازد. دوران نوجوانی و جوانی از مهم‌ترین و حساس‌ترین دوران حیات انسان است؛ چراکه در این دوران، انسان کودکی و خردسالی را پشت سر گذاشته و پا به دوران بزرگسالی می‌نهد. در این دوران، علاوه بر تغییرات فیزیکی و جسمانی، تغییر و تحولات روحی، روانی و فکری در انسان پدیدار می‌گردد. در سایه چنین تحولاتی است که حق و تکلیف برای این گروه معنا پیدا می‌کند و آنها با ارزش‌های اساسی جامعه آشنا می‌شوند؛ پس در حقیقت، این دو برهه، دوران شکل‌گیری و تکامل شخصیت و آشنایی با هنجارهای جامعه است. شکل‌گیری و تثبیت شخصیت در چنین اشخاصی، آنان را مسئول اعمال خویش قرار می‌دهد.

در قلمرو حقوق کیفری نیز، ارتکاب هرگونه اعمال و رفتار ناقض حقوق جزا از سوی کودک، او را در حیطة و قلمرو کیفری وارد می‌سازد و به محض ورود کودک به این عرصه، بحث حقوق کیفری اطفال مطرح می‌گردد؛ چراکه کودکان نیز مانند بزرگسالان دارای حقوقی در این زمینه‌اند و طبق قواعد و مقررات خاص خود باید با آنان برخورد شود. چگونگی واکنش‌های اجتماعی در برابر بزهکاری کودکان با توجه به سیاست جنایی افتراقی ویژه آنها، همواره در حقوق داخلی کشورها و اسناد بین‌المللی با وسواس خاصی دنبال گردیده و توصیه همواره بر این بوده است تا «واکنش اتخاذ شده همواره نه تنها متناسب با شرایط و سنگینی جرم، بلکه همچنین با شرایط و نیازهای نوجوان و نیز نیازهای اجتماع هماهنگ باشد»^۱.

از دیدگاه حقوق کیفری اطفال، هرگونه تدبیری که در برابر بزهکاری کودکان اتخاذ می‌گردد باید با توجه به آسیب‌پذیری اطفال و هدف نهایی این تدابیر که همانا اصلاح و تربیت بزهکار است، گرفته شود. به همین علت است که در حقوق داخلی کشورها و به‌ویژه در پرتو اسناد بین‌المللی، محرومیت کودک از حق آزادی، تنها به‌عنوان «آخرین راه‌حل» و «در کوتاه‌ترین زمان ممکن» مجاز دانسته شده است و همواره بر این نکته تأکید شده است که «مجازات باید به‌عنوان وسیله اصلاح و مراقبت به‌منظور احیاء کودک و بازگشت مجدد او به جامعه مدنظر قرار گیرد». تحدید قلمرو کاربرد مجازات سالب آزادی در

۱. عباس تدین، «حقوق کیفری تطبیقی اطفال (تهران: نشر میزان، ۱۳۹۶)، ۵۰.

مورد کودکان بزه‌کار بر این اندیشه استوار است که خطر بزه‌دیدگی آنان به حداقل ممکن رسیده و در راه اصلاح و تربیت و بازگشت آنها به جامعه خللی ایجاد نگردد.^۲

سن بلوغ کیفری^۳، یعنی سنی که در آن سن، بزه‌کار مشمول حقوق جزا قرار می‌گیرد، در کلیه کشورهای اروپایی از جمله بلژیک ۱۸ سال تعیین شده است؛ اما سن مسئولیت کیفری،^۴ یعنی سنی که از آن سن، کودکان به اندازه‌ای بزرگ محسوب می‌شوند که بتوانند مرتکب جرم و در نتیجه تابع حقوق جزای خاص اطفال قرار گیرند، در کشورهای مختلف اروپایی متفاوت است.^۵

مطالعه سن مسئولیت کیفری و آثار و نتایج وابسته به آن در اغلب کشور اروپایی نشان می‌دهد که به کودکان دارای مسئولیت کیفری، به‌ندرت ضمانت‌اجراهای کیفری تحمیل می‌شود و بیشتر واکنش‌ها، جنبه اجتماعی-تربیتی و غیرکیفری دارد؛ اما در عین حال رویکرد برخی کشورها از جمله بلژیک به نحوه شناسایی مسئولیت کیفری کودکان و نوع واکنش نسبت به رفتارهای معارض قانون آنان در گذر زمان متفاوت بوده است؛ تا آنجا که گرایش به عدالت کیفری سزاگرا در قلمرو بزه‌کاری کودکان (نوجوانان) پررنگ شده است. در سال‌های اخیر نیز توسل به اقدامات ترمیمی به هدف جبران خسارات بزه‌دیدگان و کاهش آلام آنان بیشتر مورد توجه قرار گرفته است.

با توجه به تحولات دیدگاه‌های اندیشمندان حوزه حقوق جزا و جرم‌شناسی نسبت به پدیده‌های مجرمانه و مرتکبان آنها، به‌ویژه در حوزه حقوق کیفری کودکان، این اندیشه در گفتمان جرم‌شناسان بلژیکی نمود یافته است که در مواجهه با رفتارهای ناقض قانون کودکان دو ملاحظه اساسی نباید به فراموشی سپرده شود: «نخست اینکه به نام اصلاح و درمان و باز اجتماعی کردن این گروه از ناقضان قانون، نباید اثر بخشی تدابیر قهرآمیز به‌طور کلی نادیده انگاشته شود و به فراخور جنسیت و شخصیت این بزه‌کاران، باید تدابیر متناسب و بازدارنده به کار گرفته شود»؛ آمار جنایی نشان می‌دهد که در دهه اخیر، رویکرد نوجوانان به جرایم خشن فزونی یافته است که این امر خود تحت تأثیر عوامل مختلف، قابل ریشه‌یابی است؛ اما به نظر می‌رسد مماشات بیش از حد سیستم کیفری نسبت به عملکرد این گروه از بزه‌کاران و نادیده انگاشتن ظرفیت‌های عدالت کیفری سزا دهنده در پاسخ‌دهی به ارتکاب این جرایم در تشدید و وخامت اوضاع بی‌تأثیر نبوده است؛ «دوم اینکه، به فراموشی سپردن قربانیان جرایم ارتكابی از

۲. باقر شاملو، عدالت کیفری و اطفال (تهران: انتشارات جنگل، ۱۳۹۰)، ۲۵.

3. Majorite penale.

4. Responsabilite penale.

۵. عباس تدین، پیشین، ۱۲۰.

ناحیه کودکان نیز می‌تواند امنیت روانی افراد اجتماع را به مخاطره اندازد؛ بزه دیده همواره به دنبال ترمیم خسارات وارده به خود است و شاید اهمیت پاسخ‌دهی به بزه‌کاران در مرحله دوم ذهنیت بزه دیدگان قرار داشته باشد؛ بنابراین توسل به تدابیر ترمیمی و جبران‌گر فارغ از پاسخ‌های کیفری باید در نظر گرفته شود.^۶

رویکرد تاریخی به حقوق کودکان و شناسایی مسئولیت کیفری آنان در نظام حقوقی بلژیک می‌تواند حول شش بند مورد کنکاش قرار گیرد: رویکردهای حمایتگر نخستین (الف)، قانون ۱۵ می ۱۹۱۲ درباره حمایت از کودکان (ب)، قانون ۸ آوریل ۱۹۶۵ درباره حمایت از جوانان (ج)، دوره اصلاحات نهادی (د)، کاهش سن بلوغ مدنی (ه)، کیفرگرایی دوباره در حمایت از جوانان و تقویت رویکردهای ترمیمی (و).

الف) رویکردهای نخستین مبتنی بر حمایت از کودکان

در نظام حقوق کیفری بلژیک تا پیدایش قانون جزای فرانسه مصوب ۱۷۹۱، مفهوم بلوغ کیفری و الزامات آن متداول نبود.^۷ کودکان تابع همان نظام مربوط به بزرگسالان بودند در نهایت سن آنها می‌توانست به‌عنوان علل موجه، معاذیر یا شرایط مخففه در راستای کاهش مجازات در نظر گرفته شود. قانون جزای فرانسه مصوب ۱۷۹۱، بلوغ کیفری^۸ را تا ۱۶ سال تعیین کرده بود: پایین‌تر از این سن، کودک از لحاظ کیفری، مسئول نبود و نمی‌توانست محکوم گردد. این رویکرد مبتنی بر این مفهوم بود که اگر انسان، بالقوه آزاد و عاقل متولد می‌گردد اما در گذر زمان، به تکامل و رشد می‌رسد و آستانه آن را باید در سنی خاص جستجو کرد.^۹ با وجود این، قانون فقط در موضوعات جنایی، قاضی را مکلف می‌ساخت بررسی نماید که آیا کودک کمتر از شانزده سال، بهره‌مند از قوه تمیز^{۱۰} است یا خیر. در صورت مثبت بودن پاسخ، کودک محکوم می‌شد؛ اما صغر سن او، یکی از معاذیر قانونی قلمداد می‌گردید. در صورت منفی بودن پاسخ، او تبرئه می‌شد اما می‌توانست موضوع تدابیر تأمینی قرار گیرد. با توجه به شرایط و اوضاع و احوال هر پرونده، کودک به والدین خود که مسئول تربیت و اصلاح او بودند، سپرده می‌شد یا در کانون اصلاح و تربیت برای تربیت و نگهداری در مدت معین در رأی - که نمی‌توانست از زمان رسیدن کودک

6. P.E. TROUSSE, *Les principes généraux du droit pénal positif belge*, (Bruxelles: Larcier, 2020), 65.

۷. استقلال بلژیک در سال ۱۸۳۰ محقق شده است. تا قبل از آن، به‌طور کلی متون قانونی حقوق فرانسه اجرا می‌شده است.
8. La majorite penale.

9. Franklin Kutu, *Principes généraux du droit pénal belge* (Bruxelles: Éditions Larcier, 2009), 65.

10. Le discernement

به بیست‌سالگی فراتر رود - نگهداری می‌شد. قانون جزای فرانسه مصوب ۱۸۱۰، تکلیف ارزیابی قدرت تمییز کودک را به تمامی جرایم جنحه‌ای تسری داد.

در قانون جزای بلژیک مصوب ۱۸۶۷ نیز که به‌طور وسیعی، الهام گرفته از قانون ۱۸۱۰ فرانسه بود، سن بلوغ کیفری به‌طور ثابت، شانزده سال تعیین شد و بالاتر از این سن، کودک تابع حقوق جزای عمومی بود. باوجود این، ماده ۷۷ این قانون پیش‌بینی می‌کرد که مجازات اعدام نسبت به جوانان کمتر از هجده سال تمام در زمان وقوع جنایت، نمی‌تواند صادر گردد و به‌جای آن، مجازات کار با اعمال شاقه به‌صورت مؤبد اجرا می‌گردد.^{۱۱} برای کودکان کمتر از شانزده سال نیز ماده ۷۲ این قانون مقرر می‌کرد اگر قاضی یا هیأت‌منصفه اعلام نمایند که کودک کمتر از شانزده سال تمام در زمان ارتکاب جرم اعم از جنایت یا جنحه، دارای قدرت تمییز نبوده است، تبرئه می‌گردد. در این حالت، او می‌توانست در اختیار مقامات ذیصلاح، به‌منظور نگهداری در یک مؤسسه اصلاحی یا خیریه، برای دوره‌ای که نمی‌توانست از سن بیست و یک سالگی فراتر رود، قرار گیرد؛ با این حال، این تدبیر اختیاری بود. اگر کودک با قوه تمییز مرتکب جنایت یا جنحه شده بود، از نظر کیفری، مسئول بود اما از عذر عام صغر سن که باعث تخفیف در مجازات می‌گردید، بهره‌مند می‌شد.^{۱۲}

سنگ بنای این رویکرد حقوقی بر مفهوم قوه تمییز استوار شده است، در حالی که این مفهوم توسط قانون تعریف نشده بود و همین امر، دو مسئله مهم را مطرح می‌کرد. از یک طرف، موقعیت حقوقی قوه تمییز، واضح نبود. آیا موضوع اختیار^{۱۳} یعنی آگاهی و اراده که شرط نخستین قابلیت انتساب معنوی در حقوق جزا به شمار می‌رود، در اینجا مطرح بود؟ یا موضوع قوه تمییز، عنصری بود که به اختیار افزوده می‌گردد، همان‌گونه که دیوان عالی کشور بلژیک آن را به‌عنوان «ادراک^{۱۴} کامل بزه‌کاری»^{۱۵} توصیف کرده است؟ در این مفهوم دوم، تعبیر مسئولیت کیفری کودکان، درگذر از یک رکن دوگانه درک می‌گردد: ابتدا، رکن قابلیت انتساب، به‌عنوان اصلی که دادگاه‌ها، حتی در صورت فقد متون قانونی می‌توانند آن را احراز کنند و این رکن، وقوع جرم را از بدو تولد برای کودکی که در قلمرو اعمال خود، شعور و آگاهی ندارد، ناممکن می‌سازد. سپس، رکن قوه تمییز که راه را برای تبرئه یا مجازات مخففه باز می‌کند. از طرف

۱۱. ماده ۷۷ قانون جزا توسط قانون ۱۰ ژوئیه ۱۹۹۶ درباره لغو مجازات اعدام و اصلاح مجازات‌های جنایی نسخ گردید.

12. J. Moens & P. Verlynde, *Les mesures à l'égard des mineurs: juridiction jeunesse* (Bruxelles: Bruylant, 1988), 56.

13. *Le Libre arbitre*

14. *L' intelligence*

15. Cass, 10 mars 1953, pas., 1953, I, 140.

دیگر، محتوای قوه تمیز، همچنین سؤال برانگیز است. در مورد بیشتر مرتکبان، موضوع تمیز در مفهوم عام یعنی قابلیت تفکیک خوب از بد به صورت عمومی مطرح نیست؛ اما تمیز در مفهوم حقوقی مدنظر است یعنی توانایی مرتکب در درک غیرقانونی بودن عمل بنابر قانون موضوعه و فهم این موضوع که در صورت ارتکاب آن، مجازات به دنبال خواهد داشت. وصف مبهم تمیز و ابهاماتی که در برمی‌گیرد، بر ساختار آن در رویه قضایی تأثیر داشته و باعث شده است تا شناسایی تمیز منوط به تناسبی گردد که باید در صدور مجازات وجود داشته باشد.^{۱۶}

در این برهه زمانی رویکردهای مکاتب کلاسیک در مواجهه با جرم و مجرم، اندیشمندان حوزه حقوق کیفری را متمایل به پاسخ‌های قهرآمیز و سرکوبگر نسبت به بزه‌کاران می‌نمود و بالتبع کودکان و نوجوانان نیز از این قاعده مستثنا نبودند؛ بنابراین همان‌گونه که گذشت، کودکان تابع همان نظام مربوط به بزرگ‌سالان بودند در نهایت سن آنها می‌توانست به عنوان علل موجه، معاذیر یا شرایط مخففه در راستای کاهش مجازات در نظر گرفته شود. تحولات حقوق کیفری بلژیک تحت تأثیر نظام حقوق فرانسه در اواخر قرن هفدهم و اوایل قرن هجدهم باعث شد افتراق نظام کیفری کودکان و نوجوانان از نظام مختص بزرگ‌سالان شروع گردد و این اندیشه بروز نماید که مسئول کیفری شناختن کودکان و نوجوانان باید در قانون با احتیاط بیشتری دنبال گردد و رویه قضایی با شناسایی مفاهیمی مانند بلوغ کیفری و تمیز در کیفیت پاسخ‌های خود به عملکرد این دسته از ناقضان قانون، بازنگری نماید.^{۱۷}

ب) قانون ۱۵ می ۱۹۱۲ درباره حمایت از کودکان

تکلیف به ارزیابی قدرت تمیز در کودکان، از نظر حقوقی،^{۱۸} در مسئول قلمداد نکردن آنها از بُعد کیفری مؤثر بوده است. این‌گونه است که قانون ۱۵ می ۱۹۱۲ درباره حمایت از کودکان با دیدگاه افتراقی، در ماده ۱۶ مقرر می‌دارد که «اگر کودک با سن حداقل ۱۶ سال تمام در زمان وقوع جرم، مرتکب یک عمل مجرمانه گردد، به قاضی اطفال ارجاع می‌گردد و تدبیر نگهداری، آموزش یا حفاظت جایگزین مجازات خواهد شد».

بنابراین، این قانون جدید به صورت انکارناپذیری فرض می‌کند که کودک کمتر از شانزده سال، فاقد قوه تمیز است؛ او از نظر کیفری مسئول نیست و دیگر نمی‌تواند به مجازات محکوم شود.

16- Jean Servais Guillaume Nypels, *Le Code Pénal Belge Interprété, Principalement Au Point De Vue De La Pratique* (Bruxelles: Legare Street Press, 2021), 150.

17. L. Nouvelles, *Protection de la jeunesse* (Bruxelles: Larcier), 1998, 45.

18. *Juris et de Jure*

بانیان این نخستین قانون حمایت از کودکان، طرفداران نظریه دفاع اجتماعی بودند. هدف آنها، پیش از هر چیز، جایگزینی یک مدل بسیار مؤثر برای پاسخگویی به بزهکاری جوانان در حقوق جزای سنتی بود. مدل حمایتی با ملاحظه شکست زندان به‌عنوان ابزار حمایت از اجتماع توجیه می‌گردید: «این قاضی اطفال چه خواهد کرد؟ او به زندان محکوم نمی‌کند. این موضوع، پیشرفت قابل توجهی در نظام فعلی خواهد بود. مجازات حبس صادره برای یک کودک کمتر از شانزده سال، فقط ناکارآمد نیست بلکه مضر نیز خواهد بود: این امر، ایراد نقصانی مادام‌العمر در کودک است. انتقال کودک به زندان، مفسده برانگیز است و این مفسده‌ای جبران‌ناپذیر است».^{۱۹} اگر تدابیر جدید دارای ماهیتی تربیتی هستند؛ بنابراین هدف اولیه آنها «حمایت مؤثر از اجتماع در برابر بزهکاران زودرس^{۲۰} است».^{۲۱}

قانون ۱۹۱۲، اثری دوگانه داشته است. از یک طرف، با خارج کردن کودکان از قلمرو حقوق جزا به علت حالت ضعف آنان که اجازه داشتن تمیز به آنان را نمی‌دهد، مشروعیت و انسجام حقوق جزای سنتی و مفهوم سیاسی آزادی که مبنا قرار می‌گیرد را تقویت کرده است. از طرف دیگر، با پیش‌بینی نظام اختصاصی برای کودکان بزهکار، این قانون، قلمرو کیفری و واکنش اجتماعی را توسعه داده است؛ زیرا از این پس تمام کودکان بزهکار - و نه فقط کودکان منتفع از قوه تمیز - می‌توانند موضوع تدابیر غیر کیفری قرار گیرند.

ج) قانون ۸ آوریل ۱۹۶۵ درباره حمایت از جوانان

قانون ۸ آوریل ۱۹۶۵ درباره حمایت از جوانان، هنوز متن قانونی است که نسبت به کودکان بزهکار در بلژیک قابل اجراست.^{۲۲} این قانون، عدم مسئولیت کیفری کودکان را زیر سؤال نبرد اما سن بلوغ کیفری را از شانزده سال به هجده سال افزایش داد. این قانون جدید همچنین به دادگاه جوانان اجازه مداخله در تحقیقات دادسرا در خصوص گروه جدیدی از کودکان را می‌دهد که «سلامت، امنیت یا اخلاقیات آنها، خواه به علت محیطی که در آن بزرگ شده‌اند، خواه به دنبال فعالیت‌هایی که به آنها می‌پردازند، در معرض خطر باشد یا شرایط تربیت آنها، به علت رفتار اشخاصی که از آنها نگهداری و مواظبت می‌کنند،

۱۹. سخنرانی آقای کرتن دو وی آرت (Carton de Wiart)، وزیر دادگستری بلژیک، ۲ آوریل ۱۹۱۲. به نقل از: M. FRANCHIMONT, A. JACOBS, A. MASSET, "Manuel de procédure pénale, Liège", Ed. du Jeune Barreau, 2021, 10.

20. Les malfaiteurs precoces

۲۱. سخنرانی آقای کرتن دو وی آرت، وزیر دادگستری بلژیک، ۱۳ می ۱۹۱۲. به نقل از: ۲۵. (op. cit.), M.

FRANCHIMONT

۲۲. با وجود این، این قانون موضوع اصلاحات اساسی در سال ۱۹۹۴ بوده است.

به مخاطره افتاده باشد».^{۲۳}

این قانون پیش‌بینی می‌کند تدابیر مشابهی می‌تواند نسبت به کودکان بزهکار و کودکان در خطر، دستور داده شود؛ بنابراین مداخله دادگاه دیگر منوط به کشف پیشین یک عمل مجرمانه یا پیش مجرمانه نیست بلکه فقط به ملاحظه حالت خطرناک بستگی دارد و این امر، بدین معناست که کودک بزهکار فقط زیر مجموعه کودکان در خطر است که ناسازگاری اش با ارتکاب عمل مجرمانه نمود می‌یابد. با توسل به مفهوم کودک در خطر، قانون ۸ آوریل ۱۸۶۵ به‌طور قابل ملاحظه‌ای، قلمرو اجرای حمایت از جوانان را بسط و گسترش داده است.

از قلمرو بزهکاری در مفهوم خاص به سمت قلمرو خطرناکی اجتماعی که می‌تواند از کودک بروز نماید، حرکت شده است. اگر وحدت رفتار، نگرش قانون‌گذار سال ۱۹۶۵ را نشان دهد که بنابر آن، کودکان بزهکار بیش از هر چیز، کودکان در خطر هستند، این نگرش، همچنین در برگیرنده مفهوم منفی است که بر اساس آن، کودک در خطر به همان اندازه کودک بزهکار، برای اجتماع خطرناک است. در نتیجه، پیش از آنکه موضوع کودکان در خطر، مطرح گردد، حتی اگر عمل مجرمانه احراز نشده باشد، دادسرا می‌تواند به مناسبت ارجاع کودک به دادگاه جوانان، اشاره نماید که پرونده بیانگر وضعیت خطری است که می‌تواند مداخله حمایتی را توجیه کند. در این شرایط، قانون ۸ آوریل ۱۹۶۵ به‌طور کلی، مناقشه درباره مسئولیت کیفری کودکان را پایان داده است.

با وجود این، از قانون سال ۱۹۶۵، مدل حمایتی، دیگر برای کودکان بزهکار بسیار خطرناک، کافی نبود. ماده ۳۸ این قانون، این امکان را برای دادگاه جوانان پیش‌بینی می‌کند که در مورد کودکان بزهکار دارای ۱۶ سال در زمان وقوع جرم، به نفع دادگاه‌های کیفری عمومی که می‌توانند علیه آنها همان مجازات‌های پیش‌بینی شده برای بزرگسالان را صادر نمایند، از خود سلب صلاحیت نماید. به‌علاوه، قانون ۸ آوریل ۱۹۶۵ مقرر می‌دارد رفتار نوجوانی که در حال انجام خدمت سربازی است، در صلاحیت دادگاه‌های نظامی یا دادگاه‌های کیفری عمومی است که در مورد او، نظام کیفری بزرگسالان را اجرا می‌کنند. در نهایت، قانون ۹ می ۱۹۷۲ ماده ۳۶ مکرر را در قانون ۸ آوریل ۱۹۶۵ وارد کرده است که بر اساس آن، کودکان بالاتر از شانزده سال برای جرایم رانندگی به دادگاه‌های عمومی فرستاده می‌شوند.

(د) واگذاری حمایت از جوانان به بخش‌ها

23. Voir F. TULKENS, "Bilan et orientations de la loi du 8 avril 1965 relative à la protection de la jeunesse", *Délinquance des jeunes. Politiques et interventions*, (Bruxelles: Story-Scientia, 1986), 50.

خیلی سریع، شباهت کودکان بزهکار و کودکان در خطر و به‌ویژه نگهداری کودکان دو گروه در مراکز یکسان، به علت خطر تسری و شیوع جرم مورد انتقاد قرار گرفت. به‌علاوه، دیدگاه‌های مطرح، مقتضی برخورد متفاوت با کودکان بزهکار و کودکان در خطر بود.

این انتقادات از ابتدای سال ۱۹۷۰، دوره‌ای که در آن، بلژیک اصلاح نهادهای خود را آغاز کرده است، شروع شد.^{۲۴} بلژیک از یک دولت واحد و منسجم به یک دولت فدرال تبدیل می‌شود که در داخل آن، صلاحیت‌ها بین واحدهای سیاسی مختلف تقسیم می‌گردد: دولت فدرال، سه بخش^{۲۵} (فرانسوی، فلامان^{۲۶} و آلمانی) و سه منطقه (والن،^{۲۷} فلامان و بروکسل - کاپیتال).^{۲۸} از سال ۱۹۸۰، حمایت از جوانان به بخش‌ها سپرده شد اما درباره کودکانی که مرتکب جرم شده‌اند، تعیین تدابیر مربوط به آنها، ساختار دادگاه‌های جوانان، صلاحیت محلی و آیین دادرسی این مراجع، در صلاحیت دولت فدرال باقی ماند. همچنین، یک نظام پیچیده ایجاد شده است که براساس آن، دولت فدرال، کودکان بزهکار و تدابیری که دادگاه جوانان می‌تواند نسبت به آنها اتخاذ کند، تعیین می‌نماید؛ اما بخش‌ها، مسئول تأسیس، بودجه و سازمان‌دهی نهادها و واحدهای ضروری برای اجرای این تدابیر هستند. برعکس، درباره کودکان در خطر («کمک به جوانان») در بخش فرانسوی و بخش آلمانی و «مساعدت اختصاصی به جوانان» در بخش فلاماندی)، تمام موضوعات، بر عهده بخش‌هاست.^{۲۹}

فدرالی کردن دولت، یک عنصر خارجی برای حمایت از جوانان است که دیدگاه طرفداران منطق تفکیک کودکان در خطر و کودکان بزهکار را تقویت نموده است. این تقسیم‌بندی، رویکرد پیروان مجازات‌گرایی دوباره در واکنش اجتماعی نسبت به کودکان بزهکار را نیز حمایت کرده است. پس منطق این تقسیم‌بندی با منطق دوگانه‌ای همراه شده است: کمک برای کودکان در خطر و مجازات با وصف تربیتی برای کودکان بزهکار. با تقسیم کودکان به دو گروه جوانان معلوم و نامعلوم، این خطر در طول زمان وجود دارد که به‌طور فزاینده‌ای حمایت از آنها تحت تأثیر قرار گرفته و به مرور زمان به فراموشی سپرده شود.

24. F. TULKENS, "Bilan et orientations de la loi du 8 avril 1965 relative à la protection de la jeunesse", *Délinquance des jeunes. Politiques ET interventions* (Bruxelles: Story-Scientia, 1986), 111.

25. La communauté

26. Flamand

27. Wallonne

28. Bruxelles – Capitale

۲۹. به استثنای محرومیت از ولایت والدینی و قیمومت در تعهدات خانوادگی که در صلاحیت فدرال باقی می‌ماند.

ه) قانون ۱۹ ژانویه ۱۹۹۰ برای کاهش سن بلوغ مدنی به ۱۸ سال قانون ۸ آوریل ۱۹۶۵ در زمانی تصویب شده است که سن بلوغ مدنی تا ۲۱ سال تعیین شده بود. در نتیجه، حتی اگر یک کودک با فرارسیدن بلوغ کیفری خود در هجده سالگی، مرتکب یک عمل مجرمانه می‌شد، می‌توانست موضوع تدابیر حمایتی جوانان، در یک دوره حداقل سه‌ساله، قرار گیرد؛ زیرا این دوره می‌توانست ادامه یابد تا اینکه جوان به سن بلوغ مدنی برسد.^{۳۰}

قانون ۱۹ ژانویه ۱۹۹۰ سن بلوغ را به ۱۸ سال کاهش داده است. در نتیجه، مسئله واکنش اجتماعی نسبت به کودکانی که مرتکب یک عمل مجرمانه در سن نزدیک به سن بلوغ کیفری می‌گردند، مطرح شده است. خطر افزایش محرومیت از حقوق اساسی وجود داشت. برای اجتناب از این اثر سوء، قانون‌گذار سال ۱۹۹۰ امکان ادامه تدابیر حمایتی جوانان را فراسوی سن بلوغ مدنی پیش‌بینی کرده است. باید به این تعارض که از یک طرف مبتنی بر توجیه قانون‌گذار در کاهش سن بلوغ مدنی با توجه به بلوغ جسمانی زودرس جوانان است و از طرف دیگر، باعث شده است که در همان زمان، مقرره‌ای به وجود آید که با بزرگ‌سالان رفتاری مانند کودکان پیش گرفته شود، توجه نمود.

و) جنبش کیفر‌گرایی دوباره و اصلاحات قانونی بعدی در پایان سال ۱۹۷۰، شرایط بحران اقتصادی و افزایش احساس ناامنی ناشی از آن، یک بستر مناسب برای توسعه کیفر‌گرایی در قلمرو حمایت از جوانان مورد نظر، چه در شیوه اجرای تدابیر حمایتی قانون ۱۹۶۵ و چه در اصلاحاتی که این قانون در سال ۱۹۹۴ داشته، ایجاد کرده است. تدابیر نسبت به کودکان بیش از هر چیز، به‌عنوان پاسخ به اعمال مجرمانه ملاحظه می‌گردد و دیگر بر شخص کودک متمرکز نمی‌شود. در این دوره، تحول حمایت از جوانان با گرایش بسیار امنیت‌گرایانه‌ای نمود می‌یابد.

۱- کیفر‌گرایی دوباره از طریق اجرای قانون ۸ آوریل ۱۹۶۵

از زمان مذاکرات مجلس درباره فدرالی کردن دولت، بارها تأکید شده است که تدابیر قضایی پیش‌بینی شده توسط قانون ۱۹۶۵ نسبت به کودکان بزهکار در حقوق جزا مطرح شود: «این موضوع می‌تواند به‌عنوان جزء لاینفک و طبیعی حقوق جزا باشد؛ هرچند که این قانون برخی الزامات را به‌عنوان تدابیر پیش‌بینی می‌کند؛ اما این تدابیر ضمانت‌اجراهایی محسوب می‌شوند که برای جبران و ترمیم صدمات وارد به نظم عمومی ایجاد شده‌اند». این تفسیر همچنین در پیش‌نویس اصلاحات قانون راجع به حمایت

30. P.E. TROUSSE, Les Principes généraux du droit pénal positif belge (Bruxelles: Larcier, 2020), 25.

از جوانان سال ۱۹۸۲ وزیر دادگستری هرگز در مجلس به تصویب نرسیده است. دیده می‌شود: «مفهوم مجازات منحصر در تنبیه، امروزه کنار گذاشته شده است. بعد از طرح نظریه‌های جدید در حقوق جزا، هدف مجازات‌ها اصلاح و بازپروری بزهکار و حمایت از اجتماع در برابر افراد خطرناک است. هرچند این افراد برای اعمال خود مسئول نباشند، تدابیر صادره توسط دادگاه جوانان می‌تواند در حکم مجازات در مفهوم که گرایش‌های جدید حقوق جزا دنبال می‌کنند، دیده شوند». این تفسیر با نظریه شورای دولتی در ۲۰ ژوئن ۱۹۸۴ تأیید شده است که بیان می‌کند «تدابیر فردی که دادگاه جوانان می‌تواند به کودکان تحمیل نماید، حداقل در قسمتی، نیت حفظ امنیت عمومی، در حد ضرورت، از طریق شیوه‌های اجباری که مربوط به حقوق جزا می‌گردند را تداعی می‌کند». تدابیر حمایتی جوانان نسبت به کودکان بزهکار، در جریان فعالیت‌های مجلس در خصوص قانون ۱۹ ژانویه ۱۹۹۰ که سن بلوغ مدنی را به ۱۸ سال کاهش داد، نیز به‌عنوان ضمانت اجراهای کیفی یا شبه کیفی قلمداد شده‌اند.^{۳۱}

در راستای این تفاسیر، برخی مسئولان حمایت از جوانان، در عمل، در فلسفه کارایی، ارائه و استفاده از تدابیر به‌عنوان ضمانت اجرا تردید نکرده‌اند. از پایان سال ۱۹۷۰، توسل به نگهداری موقت در بازداشتگاه در جریان مرحله مقدماتی بر اساس ماده ۵۳ قانون ۸ آوریل ۱۹۶۵ بسیار رایج شده و به‌عنوان ضمانت اجرایی فوری استفاده شده است.^{۳۲} در همین سال‌ها، نهادهای عمومی نگهداری تحت یک نظام بسته ایجاد شده است. حجم سلب صلاحیت‌ها به‌طور محسوسی افزایش یافته است. در اواسط سال ۱۹۸۰، تدابیر تعهدات مالی و کار عام‌المنفعه با رویکردی مجازات‌گرایانه مورد استفاده قرار گرفته و دادگاه‌ها میزان ساعات این تدابیر را با توجه به شدت عمل ارتكابی تعیین کرده‌اند. آرزوی مسئولان با استفاده فراوان از واژه «ضمانت اجرای تربیتی»^{۳۳} به‌جای واژه «تدابیر» نیز تحقق یافت. در این راستا، یادآور می‌شویم که دیوان عالی کشور بلژیک با روشی عام، مجازات را به‌عنوان ضمانت اجرا تعریف می‌کند.^{۳۴} در ارتباط با وصف «تربیتی»، فقط اراده صدور «مجازات تربیتی» دیده می‌شود؛ در حالی که این موضوع، یک عبارت بسیار مبهم است.

31. L. SLACHMUYLDER, *Législation protectrice de la jeunesse* (Bruxelles: ch. jeun.), 1er octobre 1981, 124.

۳۲. با وجود این، این شیوه توسط دیوان اروپایی حقوق بشر در پرونده بوعمار (Bouamar) علیه بلژیک در ۲۹ فوریه ۱۹۸۸ محکوم شده است.

33. Les sanctions éducatives

۳۴. Cass, ۴ decembre ۱۹۴۴. روبه قضایی بلژیک

۲- ابزارگرایی حقوق کودکان بزهکار در خدمت کیفر گرایی دوباره

یکی از انتقادهای مطرح نسبت به قانون ۸ آوریل ۱۹۶۵ این است که این قانون به صورت رضایت بخشی، تضمین‌های حقوقی اساسی در مورد کودکان به‌ویژه در آیین رسیدگی راجع به تدابیر موقت و در ارتباط با تدابیر محدود یا سلب‌کننده آزادی را تأمین نمی‌نماید. رأی بوعمار^{۳۵} که بر اساس آن، دیوان اروپایی حقوق بشر، بلژیک را محکوم نموده است، از این لحاظ بسیار گویاست. به‌طور کلی، فلسفه قانون ۸ آوریل ۱۹۶۵ زیر سؤال رفته است به این علت که این قانون به کلی کودک را به‌عنوان یک موضوع مورد حمایت در نظر می‌گیرد بدون اینکه به‌درستی وضعیت او را با یک حقوق اختصاصی، به‌ویژه از طریق کنوانسیون بین‌المللی حقوق کودک تضمین نماید.^{۳۶}

در واکنش به افزایش زندان کودکان و محرومیت آنها، کانون‌های وکلا به مقابله برخاسته‌اند. وکلا در نقش مدافعان بسیار فعال ظاهر شده‌اند. آنها «دفتر جوانان» را به‌منظور دفاع از کودکان از ابتدای مرحله مقدماتی که قانون ۸ آوریل ۱۹۶۵ مداخله آنها را پیش‌بینی نکرده است، ایجاد کرده‌اند. آنها رعایت قواعد دادرسی منصفانه را خواستار شده و مدل عدالت محتاطانه‌ای که مبتنی بر مفهوم مبهم نفع کودک است را زیر سؤال برده‌اند. در این راستا، آنها مطرح کرده‌اند که نفع کودک در رعایت حقوق اساسی اوست. ملاحظه می‌گردد که بهبود حقوق دفاعی کودکان، حفظ فلسفه حمایتی قانون را برنمی‌تابد و برعکس، به نظر می‌رسد با پدیده واکنش، فقط به کیفر گرایی دوباره در حمایت از جوانان پرداخته می‌شود. هرچند به تدریج، حقوقی برای کودکان در متون قانونی به رسمیت شناخته می‌شود؛ اما با وجود این، هر بار، این شناخت در عرصه قانون‌گذاری، با ورود تدابیر و ضمانت اجراهای سرکوبگر همراه بوده است.

آیین‌نامه بخش فرانسوی ۴ مارس ۱۹۹۱ در باره کمک به جوانان، عنوان دوم خود را به حقوق جوانان اختصاص داده است. آخرین بخش آن، حقوق کودکان بزهکار که موضوع تدبیر نگهداری در نهاد عمومی بازپروری جوانان هستند را بررسی می‌کند. اگر آیین‌نامه به‌طور ویژه برای کودکان همواره حق دسترسی به وکیل، حق دریافت پول تو جیبی، تکلیف برای مؤسسه در ارسال نتایج گزارش‌های تهیه شده توسط مؤسسه برای وکیل، حق مطلع شدن از مقررات مؤسسه و غیره را به رسمیت می‌شناسد، این آیین‌نامه همچنین شیوه‌های عملی «تفکیک و جداسازی در مکان‌های اختصاصی» در داخل مؤسسات عمومی بازپروری جوانان را قانونمند می‌سازد؛ شیوه‌های عملی که تا آن زمان، بر هیچ‌گونه

35. Bouamar

36. F. TULKENS et M. van de KERCHOVE, Introduction au droit penal (Bruxelles: Story - Scientia, 1998), 143.

مبنای قانونی استوار نبودند و ناموجه ارزیابی می‌شدند. این شیوه‌ها جنبه قانونی یافته و به علت اینکه متون قانونی مدت، شیوه و آیین رسیدگی را تعیین و تضمین می‌کنند، منطبق با رعایت حقوق کودکان قلمداد می‌گردند.^{۳۷}

قانون ۸ آوریل ۱۹۶۵ موضوع اصلاحات مهمی توسط قانون ۲ فوریه ۱۹۹۴ قرار گرفته است که هدف این قانون اخیر، تدوین قانون راجع به کودکان بزهکار بر مبنای برخی مقررات کنوانسیون اروپایی حمایت از حقوق بشر (ماده ۵) و کنوانسیون بین‌المللی حقوق کودک (مواد ۳۷ و ۴۰) بود. قانون ۲ فوریه ۱۹۹۴ به‌طور مؤثری، تضمین‌های حقوقی کودکان به‌ویژه در طول مدت مرحله مقدماتی را تقویت کرده است؛ اما هم‌زمان، این قانون به‌راحتی اجازه محرومیت از حقوق با یک اثر قطعی را داده است. گرایش به کیفر‌گرایی همچنین در تکلیفی که دادگاه جوانان در تعیین مدت تدبیر نگهداری در مؤسسه عمومی با برقراری تناسب بین تدبیر و شدت عمل دارد، نمود می‌یابد. این گرایش می‌تواند در امکانی که به قاضی در نگهداری کودک در مدت مرحله مقدماتی در یک مؤسسه عمومی با نظام بسته به دلایل خاص امنیتی، پیشنهاد می‌شود، درک گردد. در نهایت، در کنار این موارد، با توجه به شرایط جدید ناشی از رأی بوعمار^{۳۸} صادره از دیوان اروپایی حقوق بشر، قانون‌گذار سال ۱۹۹۴، امکان نگهداری کودک در بازداشتگاه برای مدت پانزده روز به‌صورت موقت را حفظ کرده است.

در جریان فعالیت‌های مجلس درباره قانون ۲ فوریه ۱۹۹۴، بسیاری از نمایندگان مجلس، عملکرد وزیر دادگستری در پیشنهاد تدابیر قضایی علیه جوانان با رویکردی ناهماهنگ با قانون ۱۹۶۵ را مورد انتقاد قرار داده‌اند. در این وضعیت، برخی حتی درخواست تدوین حقوق جزای اختصاصی برای جوانان را نموده‌اند. وزیر دادگستری تأکید کرده است که اگر بخواهیم از یک طرف، تضمین‌های دادرسی برای کودکان، مشابه با تضمین‌های پیش‌بینی شده برای بزرگسالان (بازجویی، حضور وکیل، مهلت‌ها،...) باشد و از طرف دیگر، در رفتار با کودکان به دلیل اماره عدم مسئولیت آنها، با گذشت و اغماض بیشتری عمل نماییم، تعارض به وجود می‌آید. به اعتقاد او، بیش از پیش، جوانان بزهکار باید شدت اعمال خود را بسنجند: «یک واکنش اصلاح شده اجتماعی به آنها تحمیل می‌گردد. از اینجا، من برای همه زندان را پیشنهاد نمی‌کنم؛ زیرا نخست، این همه مکان وجود ندارد و دوم اینکه، قطعاً محیط خاصی وجود ندارد برای اینکه جوان بعد از طی دوره مجازات خود، بهتر از هنگام ورود، از آن خارج گردد. من می‌خواهم که

37. L. Novelles, Protection de la jeunesse, (Bruxelles, Larcier, 1998), 23.

38. Bouamar

در کنار نظام حمایتی برای کودکان در خطر یا بزهکاران خرد و ابتدایی، یک نظام مجازات‌گرا با مأموریت تربیتی داشته باشیم.^{۳۹}

این عناصر مبین ابزاری شدن حقوق شناخته شده برای کودکان است. به رسمیت شناختن تضمین‌های حقوقی برای کودکان بزهکار برای توجیه کیفر‌گرایی دوباره در حمایت از جوانان کاربرد دارد.

۳- خوانش جدید از مفهوم مسئولیت کودکان و عدالت ترمیمی

در قرن بیستم این اتفاق نظر حاصل گردید که کودکان معارض قانون هرچند فاقد قوه تمیز به مناسبت ارتکاب جرم قلمداد گردند و قضات نتوانند آنها را مجازات کنند؛ اما رفتار آنان باید شایسته پاسخ اجتماعی از جنس اصلاح و تربیت باشد. در نظام حقوقی بلژیک تلاش می‌گردد با درک درست از مفهوم مسئولیت و وضعیت کودکان، آنان از نظام کیفری عمومی دور نگه داشته شوند و همواره تدابیر بازاجتماعی‌گر در مورد آنان اتخاذ گردد. در اصلاحات سال‌های اخیر این رویکرد نمود یافته است که هرچند کودکان به حکم اماره عدم مسئولیت کیفری، فاقد مسئولیت جزایی هستند؛ اما اتخاذ تدابیر ترمیمی به هدف جبران خسارات بزه دیدگان و کاهش آلام آنان با این اماره ناسازگار نخواهد بود. پس فقدان مسئولیت کیفری کودکان نباید به معنای بی‌مسئولیتی مطلق آنان باشد. وفق مقررات قانونی و اصلاحات قضایی ۲۰۲۰، اگر نوجوان ۱۶ سال و بیشتر داشته باشد و تدابیر حمایتی برای اصلاح و درمان او ناکافی باشد، قاضی می‌تواند تحت شرایط خاصی به حقوق جزای عمومی و آیین دادرسی کیفری عمومی متوسل گردد. این به مفهوم احراز حالت خطرناک بوده و نوجوان در صورت نیاز در یک مؤسسه زندان با نظام خاص کودکان نگهداری خواهد شد. هرچند نوجوانان بزهکار کمتر از ۱۸ سال تابع قانون ۸ آوریل ۱۹۶۵ راجع به حمایت از نوجوانان بوده و به دادگاه نوجوانان ارجاع می‌شوند؛ اما اگر سن آنها بیشتر از ۱۶ سال باشد، با احراز حالت خطرناک، به دادگاه کیفری عمومی ارجاع خواهند شد. اتخاذ تدابیر قهر آمیز نسبی مانند نگهداری در مراکز خاص یا محرومیت از برخی حقوق اجتماعی و الزام به جبران خسارات در زمره اقداماتی خواهد بود که نظام حقوقی بلژیک نسبت به این دسته از کودکان معارض قانون اجازه داده است. پررنگ شدن مسئولیت والدینی و پاسخگو بودن بیش از پیش آنان در برابر رفتار کودکان خود و حتی مشارکت ایشان در فرایند تدابیر اصلاحی-درمانی-ترمیمی در زمره آخرین اصلاحاتی است که در نظام حقوقی بلژیک دیده می‌شود.^{۴۰} به مناسبت بررسی ماهیت رفتار کودکان، والدین بخشی از پرونده محسوب می‌شوند و

39. P.E. TROUSSE, Les principes généraux du droit pénal positif belge, (Bruxelles, Larcier, 2020), 30.

40. Nouncke, Jancy, La responsabilité du mineur et de ses parents: du fait dommageable à l'indemnisation

به‌طور کلی با سه عنوان والدین، مسئول مدنی و متعهدان تأمین معاش^{۴۱} در فرایند رسیدگی مداخله داده می‌شوند.

نظام کیفری کودکان بلژیک هرچند در پاسخ نسبت به رفتارهای ناقض قانون آنان با فراز و فرود مواجه بوده است؛ اما بر روی این موضوع که باید بین کودکان بزه‌کار و کودکان مشکل‌دار یا در خطر، قائل به تفکیک بود و در نتیجه در پاسخ به رفتارهای آنان نیز از الگوهای متفاوتی تبعیت کرد، اتفاق نظر دارد. در سال‌های اخیر بنا به ملاحظات سیاسی و اجتماعی، پاسخ به کودکان بزه‌کار به قلمرو پاسخ‌های بزرگ‌سالان نزدیک شده است که این امر رویکرد امنیت‌گرایانه را به ذهن متبادر می‌سازد.

نتیجه‌گیری

در بلژیک تأثیر فدرالی کردن دولت، تقسیم حمایت از جوانان به دو شیوه مجزاست: از يك طرف، شیوه‌ای که مربوط به کودکان بزه‌کار است و از طرف دیگر، شیوه‌ای که هدف آن، کودکان مشکل‌دار یا در خطر است. این منطبق دوگانه، در عمل و در طرح‌های اصلاحی قانونی به تدریج رخ می‌نماید. کودک بزه‌کار دیگر به‌عنوان يك کودک مشکل‌دار یا در خطر درك نمی‌گردد بلکه به‌عنوان جوان مسئولی که باید پاسخگو باشد، دیده می‌شود. واکنش اجتماعی، بیشتر از قبل، بر عمل ارتكابی متمرکز می‌گردد. سیاست نسبت به کودکان بزه‌کار بسیار امنیت‌گرا شده است. بازپذیری اجتماعی کودک دیگر در اولویت نیست و شیوه‌های بسیار سخت‌گیرانه‌ای که واکنش اجتماعی در قبال بزه‌کاری جوانان دنبال می‌کند، اثر عینی محروم کردن جوانان از دسترسی به کمک‌های اجتماعی و آموزش اختصاصی را دارد.

در گرایش به کیفر‌گرایی دوباره و رجوع به مسئولیت کیفری کودکان در نظام حقوقی بلژیک، این تعارض وجود دارد که در حالی که حقوق جزای بزرگ‌سالان به سمت قلمرو «مجازات‌های جایگزین» حرکت می‌کند، حقوق جزای کودکان به سمت مجازات برگشت نموده است؛ برگشتی که این سؤال را به ذهن متبادر می‌سازد که آیا ممکن است کودک از لحاظ کیفری مسئول باشد در حالی که در دیگر قلمروهای موجود، در وضعیت عدم اهلیت قرار دارد؟ چگونه می‌توان کیفر‌گرایی دوباره در حقوق قابل اجرا برای کودکان بزه‌کار را توجیه کرد در حالی که بزه‌کاری جوانان بیشتر تحت شرایط اقتصادی و اجتماعی علت‌یابی می‌گردد؟

de la victim, Larcier, 1ère édition, 2023 ,p.217.

41. Les débiteurs alimentaires

فهرست منابع

الف) منابع فارسی

- تدین، عباس، حقوق کیفری تطبیقی اطفال، تهران، نشر میزان، ۱۳۹۶.
- شاملو، باقر، عدالت کیفری و اطفال، تهران، انتشارات جنگل، ۱۳۹۰.
- نجفی توانا، علی، نابهنجاری و بزهکاری اطفال و نوجوانان، تهران، نشر میزان، ۱۳۹۸.
- معظمی، شهلا، بزهکاری کودکان و نوجوانان، تهران، نشر دادگستر، چاپ سیزدهم، ۱۴۰۱.

ب) منابع خارجی

- Th. MOREAU, "Regard critique sur le rapport de la Commission nationale pour la réforme de la protection de la jeunesse", in *Travail d'intérêt général et médiation pénale. Socialisation du pénal ou pénalisation du social?* Bruxelles: Bruylant, 1997.
- PRINS, Science pénale et droit positif, Bruxelles, Bruylant, 2020.
- F. TULKENS et M. van de KERCHOVE, Introduction au droit pénal, Bruxelles: Story-Scientia, 1998.
- Franklin Kutu, Principe's généraux du droit pénal belge. Bruxelles: Éditions Larcier, 2009, 65.
- J. Moens & P. Verlynde, Les mesures à l'égard des mineurs: juridiction jeunesse, Bruxelles: Bruylant, 1988.
- J.S.G. NYPELS, Le Code pénal belge interprété, nouvelle édition par J.Servais, Bruxelles, 2021.
- M. FRANCHIMONT, A. JACOBS, A. MASSET, Manuel de procédure pénale, Liège, Ed. du Jeune Barreau, 2021.
- P.E. TROUSSE, Les principes généraux du droit pénal positif belge, Bruxelles, Larcier, 2020.
- L. SLACHMUYLDER, Législation protectrice de la jeunesse, Bruxelles (ch. jeun.), 1er octobre 1981.
- L. *Novelles*, Protection de la jeunesse, Bruxelles, Larcier, 1998.
- F.TULKENS, "Bilan et orientations de la loi du 8 avril 1965 relative à la protection de la jeunesse", *Délinquance des jeunes. Politiques et interventions*, Bruxelles, Story-Scientia, 1986.
- Nounckeke, Jancy, La responsabilité du mineur et de ses parents: du fait dommageable à l'indemnisation de la victim, Larcier, 1ère édition, 2023.

This Page Intentionally Left Blank